

การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างจริยธรรมของกำนันผู้ใหญ่บ้าน อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน

Buddhadhamma Integration For To Strengthening The Ethics Of
The Village Headmen At Tha Wang Pha District, Nan Province.

พันเลิศ ปราบสงคราม Panlert Prapongsakram

วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติฯ
Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhon Nan Buddhist College
Panlert.2537@gmail.com

Haripunchai Review 11/01/2023

Haripunchai Review 08/04/2023

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยเรื่อง การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างจริยธรรมของกำนันผู้ใหญ่บ้าน อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพทั่วไปการปฏิบัติงานของกำนันผู้ใหญ่บ้าน อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน 2) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักพุทธธรรมภavana 4 กับการปฏิบัติหน้าที่ตามหลักประมวลจริยธรรมของกำนันผู้ใหญ่บ้าน อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน และ 3) เสนอรูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรมภavana 4 กับการเสริมสร้างจริยธรรมของกำนันผู้ใหญ่บ้าน อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน

ผลการวิจัยพบว่า

- 1) สภาพทั่วไปการปฏิบัติงานของกำนันผู้ใหญ่บ้าน อำเภอท่าวังผา พบว่ามีระดับการปฏิบัติตามหลักประมวลจริยธรรม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด
- 2) ความสัมพันธ์ระหว่างหลักประมวลจริยธรรมของกำนันผู้ใหญ่บ้าน กับหลักภavana 4 อยู่ในเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 อยู่ในระดับสูงมาก
- 3) รูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรมภavana 4 กับการเสริมสร้างจริยธรรมของกำนันผู้ใหญ่บ้าน ได้แก่ รูปแบบวงล้อแห่งจริยธรรมประกอบด้วย 1) การพัฒนาทางกาย ดำรงตนเป็นแบบอย่างที่ดีเหมาะสมกับเป็นผู้นำ 2) การพัฒนาทางสังคม เคารพกฎระเบียบการอยู่ร่วมกับผู้อื่น

3) การพัฒนาทางจิตใจ มีคุณธรรมยึดมั่นในอุดมการณ์ของนักปกครอง 4) การพัฒนาทางปัญญา หมั่นหาความรู้ เพื่อพัฒนาตนเอง และหมู่บ้าน ชุมชน โดยการพัฒนาทุกด้านนี้ มีลักษณะหมุนเป็นวงรอบเกื้อกูลกันและกัน ไม่สามารถแยกขาดออกจากกันได้

คำสำคัญ : การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม, หลักพุทธธรรมภาวนา 4, กำนัน, ผู้ใหญ่บ้าน

ABSTRACT

This article is part of the research on Buddhadhamma integration for to strengthening the ethics of the village headmen at Tha Wang Pha district, Nan province. The purposes of this research were 1 to study the general conditions, the operation of the mission of Village Headmen, the village of Tha Wang Pha District, Nan province. 2. To study the relationship between 4 Bhavana Principles and the ethical duties of Village Headmen. Tha Wang Pha District, Nan Province. 3. Propose a model for integrating 4 Bhavana Principles, with the strengthening of the moral ethics of Village Headmen. Tha Wang Pha District, Nan Province.

The results showed that

1) The participation level of follow the ethical model of village headmen in Tha Wang Pha District, Nan province. Follow the ethical model Overall, The highest level ($\bar{x}$ = 4.64)

2) The Ethics with four Bhavanas and The participation level of follow the ethical model of village headmen in Tha Wang Pha District, Nan province. The statistical data is 0.01, and the relationship is very high

3) The mode of combining 4 Bhavanas principle with the ethics of adult gifts is as follows 1. Physical development behave as a good role model and suitable for leadership 2. Social development Respect the rules of living with others. 3. Mental development Have morality in work and adhere to the ideology of the leader. 4. Intellectual Development keep seeking knowledge to develop oneself and the village and community

Keywords : Create moral ethics, Bhavana Principle 4, Village Headman

บทนำ

การปกครองทุกรูปแบบจำเป็นต้องมีสถานะผู้ปกครองและสถานะผู้ถูกปกครอง ซึ่งการปกครองนั้นอาจมีรูปแบบที่ต่างกันไป ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อม สถานการณ์ทางการเมือง เป็นเหตุผลสำคัญ ตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2534 (แก้ไขเพิ่มเติม ให้สอดคล้องกับแนวทาง การปฏิรูประบบราชการเมื่อ พ.ศ. 2545) ได้กล่าวถึงโครงสร้างการปกครอง ไว้ 3 ส่วน คือระเบียบบริหารราชการส่วนกลาง ระเบียบบริหารราชการส่วนภูมิภาค และ ระเบียบบริหารราชการส่วนท้องถิ่น สำหรับตำบล หมู่บ้าน ในมาตรา 68 แห่งระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2534 เกี่ยวกับการปกครองอำเภอว่า นอกจากที่ไม่ได้บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้ ให้เป็นไปตามกฎหมายลักษณะปกครองท้องที่ คือ พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ.2457 ซึ่งได้จัดระเบียบ การปกครองท้องที่เป็นตำบลและหมู่บ้าน มิได้มีฐานะเป็นส่วนราชการ คงมีแต่กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็นตัวแทนของประชาชนและของรัฐ เป็นผู้ปฏิบัติงาน โดยประชาชนในพื้นที่ตำบลและ หมู่บ้าน เป็นผู้เลือกและรัฐเป็นผู้แต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่ง ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ.2457 (ประสิทธิ์ จันรัตน์, 2539 : 3) และระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการเลือกกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กำหนดไว้ จึงกล่าวได้ว่าการปกครองในระดับตำบล หมู่บ้าน เป็นหน่วยการปกครองท้องที่ และมีฐานะเป็นส่วนภูมิภาคโดยอนุโลมตามกฎหมายลักษณะปกครองท้องที่ (กรมการปกครอง, 2548 : 35)

กำนันผู้ใหญ่บ้านถือว่าเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการทำงานของฝ่ายปกครองและการบริหารราชการแผ่นดินให้เกิดประสิทธิภาพ โดยบทบาทหน้าที่ของการเป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน คือการ รักษาความสงบของหมู่บ้าน การทำหน้าที่เป็นตัวแทนของภาครัฐ ในการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติการ ในระดับพื้นที่ การขับเคลื่อนนโยบายของรัฐในระดับท้องที่ให้มีประสิทธิภาพ (กรมการปกครอง, 2550 : 72). นอกจากนี้ยังทำหน้าที่เป็นตัวแทนของประชาชนในการสะท้อนความต้องการของประชาชน หมู่บ้าน สู่หน่วยการปกครองที่สูงขึ้นจากบทบาทหน้าที่ดังกล่าว กล่าวได้ว่า กำนันและผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้มีความสำคัญต่อระบอบการเมืองและการปกครองไทยอย่างยิ่ง โดยกำนันผู้ใหญ่บ้านเป็นจุดเชื่อม ประสานระหว่างตัวแทนภาครัฐ จากส่วนกลาง ภูมิภาค กับประชาชนในแต่ละพื้นที่ (ชัยอนันต์ สมุทรวณิช, 2527 : 45) ประสิทธิภาพ ประสิทธิผลของนโยบายต่างๆ จากส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค กำนัน ผู้ใหญ่บ้านจึงเป็นอีกปัจจัยสำคัญอีกหนึ่งปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ หรือล้มเหลวในนโยบายนั้นๆ

ปัจจุบันสำหรับกำนันผู้ใหญ่บ้านนั้น ด้วยพระราชบัญญัติมาตรฐานทางจริยธรรม พ.ศ. 2562 มาตรา 5 บัญญัติให้ใช้มาตรฐานทางจริยธรรมเป็นหลักในการจัดทำประมวลจริยธรรมของหน่วยงานภาครัฐที่จะกำหนดเป็นหลักเกณฑ์ในการปฏิบัติตนของเจ้าหน้าที่รัฐ และมาตรา 6 บัญญัติให้องค์กรกลางบริหารงานบุคคลของหน่วยงานภาครัฐมีหน้าที่สำหรับจัดทำประมวลจริยธรรมสำหรับเจ้าหน้าที่ของรัฐที่อยู่ในความรับผิดชอบ (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, 2562 : 9-10) กรมการปกครองในฐานะองค์กรกลางบริหารงานบุคคลของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน จึงได้จัดทำประมวลจริยธรรมสำหรับกำนันผู้ใหญ่บ้านขึ้นมา บังคับใช้เพื่อกำกับการปฏิบัติงานของกำนันผู้ใหญ่บ้าน

โดยในปัจจุบันการทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐถูกจับตามองจากประชาชนมากขึ้น จะเห็นได้ว่าพบข่าวการกระทำผิดกฎหมาย และผิดจริยธรรมของเจ้าหน้าที่รัฐอยู่บ่อยครั้ง การนำหลักธรรมภาวนา 4 เข้ามาเพื่อเสริมสร้างจริยธรรมของเจ้าหน้าที่รัฐจึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่ง เพราะการพัฒนาตนให้มีภาวนา ๔ นั้นเป็นการพัฒนาที่ทำให้ คนมีคุณภาพทั้งทางร่างกายและจิตใจ จากข้อมูลและสถานการณ์ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาสภาพทั่วไปการปฏิบัติงานตามของกำนันผู้ใหญ่บ้าน อำเภอดำรงวิทยะ จังหวัดน่าน ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระหว่างหลักพุทธธรรมภาวนา 4 กับการปฏิบัติหน้าที่ตามหลักประมวลจริยธรรมของของกำนันผู้ใหญ่บ้าน อำเภอดำรงวิทยะ จังหวัดน่าน เพื่อนำรูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรมภาวนา 4 กับการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของกำนันผู้ใหญ่บ้าน ปรับใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ของกำนันผู้ใหญ่บ้าน และเผยแพร่การใช้ประโยชน์ต่อสังคมในวงกว้างต่อไป

วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปการปฏิบัติงานของกำนันผู้ใหญ่บ้าน อำเภอดำรงวิทยะ จังหวัดน่าน
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักพุทธธรรมภาวนา ๔ กับการปฏิบัติหน้าที่ตามหลักประมวลจริยธรรมของของกำนันผู้ใหญ่บ้าน อำเภอดำรงวิทยะ จังหวัดน่าน
3. เสนอรูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรมภาวนา ๔ กับการเสริมสร้างจริยธรรมของกำนันผู้ใหญ่บ้าน อำเภอดำรงวิทยะ จังหวัดน่าน

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Method Research) ประกอบด้วย การวิจัยเชิงปริมาณ และการวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนี้

1. การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ใช้การวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) จากการแจกแบบสอบถาม (Questionnaire) ประชากร (Population) คือ กำนันผู้ใหญ่บ้านทั้งหมดที่ปฏิบัติหน้าที่ในพื้นที่อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน จำนวน 91 คน (ที่ทำการปกครองอำเภอท่าวังผา, 2564)

วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน (Pearson product-moment correlation coefficient) เพื่อศึกษาทิศทางและความสัมพันธ์ของตัวแปรหาความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน เกณฑ์การแปลความหมาย ค่าดัชนีความสอดคล้องที่ยอมรับได้ ซึ่งเครื่องมือการวิจัยฉบับนี้ได้ค่า IOC ระหว่าง 0.60 - 1.00 ซึ่งถือว่าเครื่องมือใช้ได้

การหาความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability) นำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้ (Try Out) กับประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง แต่มีลักษณะคล้ายคลึงกับกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ จำนวน 30 ชุด แล้วนำผลการตอบแบบสอบถามไปหาค่าเชื่อมั่นของเครื่องมือโดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา (α Coefficient) ตามวิธีการของครอนบาค (Cronbach) โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์โดยใช้สูตรคำนวณได้ค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือทั้งฉบับเท่ากับ 0.845

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาวิเคราะห์เอกสาร ทบทวนวรรณกรรมเอกสารทางวิชาการ แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) ตลอดจนการลงพื้นที่สำรวจข้อมูลในภาคสนาม (Field Research) เพื่อสัมภาษณ์เชิงลึก และเสนอการศึกษาวิเคราะห์ตามแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผู้ให้ข้อมูลหลัก

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญ (Key Informants) ซึ่งมีคุณสมบัติสอดคล้องกับประเด็นสาระสำคัญของการวิจัยครั้งนี้ จำนวน 10 รูปหรือคนประกอบด้วย 6 กลุ่ม ได้แก่

กลุ่มที่ 1 ผู้บริหารข้าราชการระดับสูงของอำเภอท่าวังผา จำนวน 2 คน

กลุ่มที่ 2 นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 1 รูป

กลุ่มที่ 3 นักวิชาการด้านรัฐประศาสนศาสตร์ จำนวน 1 คน

กลุ่มที่ 4 ชุมชนกำนันผู้ใหญ่บ้านจังหวัดน่าน จำนวน 1 คน

กลุ่มที่ 5 อดีตกำนันผู้ใหญ่บ้านที่เคยได้รับรางวัลกำนันผู้ใหญ่บ้านยอดเยี่ยม จำนวน 3 คน

กลุ่มที่ 6 ประชาชนชุมชน จำนวน 2 คน

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาทำให้สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และการประมวลจากเอกสาร และจัดลำดับเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท (Context) และนำเสนอในรูปแบบพรรณนาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ผลการศึกษา

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างจริยธรรมของกำนันผู้ใหญ่บ้าน อำเภотаวังผา จังหวัดน่าน” ได้นำข้อมูลจากแบบสอบถามที่รวบรวมได้จากกลุ่มตัวอย่างมาวิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปการวิเคราะห์ข้อมูลทางสังคมศาสตร์ และได้้นำคำตอบจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญมาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่สามารถตอบวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ข้อ ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ระดับการปฏิบัติตามหลักประมวลจริยธรรมของกำนันผู้ใหญ่บ้านอำเภотаวังผา จังหวัดน่าน พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า พบว่า ยึดมั่นในสถาบันหลักของประเทศอันได้แก่ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข อยู่ในระดับมากที่สุดรองลงมาคือด้านด้านซื่อสัตย์สุจริตมีจิตสำนึกที่ดี และรับผิดชอบต่อหน้าที่ อยู่ในระดับมากที่สุดและด้านยึดมั่นในอุดมการณ์นักปกครอง กล่าวตัดสินใจ และยืนหยัดทำในสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรม อยู่ในระดับมากที่สุด และพบว่ากำนันผู้ใหญ่บ้าน อำเภотаวังผา จังหวัดน่าน มีระดับการปฏิบัติตามหลักภาวนา 4 ของกำนันผู้ใหญ่บ้าน อำเภотаวังผา จังหวัดน่าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุดเมื่อจำแนกเป็นรายด้านพบว่าอยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2. ความสัมพันธ์ระหว่างหลักธรรมภาวนา 4 กับการปฏิบัติหลักประมวลจริยธรรมของกำนันผู้ใหญ่บ้านอำเภотаวังผา จังหวัดน่าน พบว่า มีความสัมพันธ์ในเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีระดับความสัมพันธ์ในระดับสูงมาก กล่าวคือ เมื่อมี

การบูรณาการ หลักภาวนา ๔ ในปฏิบัติงานให้มากขึ้น ก็จะส่งผลให้การปฏิบัติหลักประมวลจริยธรรมของกำนันผู้ใหญ่บ้าน มีประสิทธิภาพมากขึ้นยิ่งขึ้น มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับ สูงมาก ($r=.682^{**}$) ดังตารางดังนี้

(N=91)

ตัวแปรต้น	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์	หลักประมวลจริยธรรมของกำนันผู้ใหญ่บ้าน	ตัวแปรตาม			
			1. ยึดมั่นในสถาบันหลัก ๆ	2. ซื่อสัตย์สุจริต มีจิตสำนึกที่ดี ๆ	3. ยึดมั่นในอุดมการณ์นักปกครอง ๆ	4. คิดถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว ๆ
หลักภาวนา 4	.682**	.418**	.523**	.550**	.570**	
๑. กายภาวนา	.580**	.332**	.452**	.447**	.568**	
๒. สีสภาวนา	.719**	.488**	.490**	.540**	.593**	
๓. จิตภาวนา	.545**	.307**	.433**	.422**	.457**	
๔. ปัญญาภาวนา	.580**	.370**	.471**	.544**	.509**	

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

ตัวแปรต้น	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์	หลักประมาจริยธรรมของกำนันผู้ใหญ่บ้าน	ตัวแปรตาม			
			5. มุ่งผลสัมฤทธิ์ของงาน	6. ปฏิบัติหน้าที่อย่างเป็นธรรมและไม่เลือกปฏิบัติ	7. ดำรงตนเป็นแบบอย่างที่ดีและรักษาภาพลักษณ์ของทางราชการ	8. เสริมสร้างศักยภาพในการพัฒนาตนเอง และหมู่บ้าน ชุมชน
หลักภาวนา 4	.682**	.617**	.571**	.529**	.593**	
๑. กายภาวนา	.580**	.546**	.478**	.466**	.513**	
๒. สีสภาวนา	.719**	.645**	.660**	.588**	.609**	
๓. จิตภาวนา	.545**	.529**	.423**	.410**	.499**	
๔. ปัญญาภาวนา	.580**	.463**	.484**	.420**	.479**	

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3. รูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรมภาวนา 4 กับการเสริมสร้างจริยธรรมของกำนันผู้ใหญ่บ้านด้านกาย ตามหลักภาวนา 4 พบว่า มีรูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างจริยธรรม มี 4 รูปแบบดังนี้

1) รูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างจริยธรรมของกำนันผู้ใหญ่บ้านด้านกาย ตามหลักภาวนา 4 ตำบล และหมู่บ้านถือเป็นหน่วยการปกครองระดับหนึ่ง โดยมีกำนันผู้ใหญ่บ้านเป็นหัวหน้าหน่วยการปกครอง มีสถานภาพเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ อยู่ภายใต้สายการบังคับบัญชาของนายอำเภอ ในสังกัดกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ดังนั้นกำนันผู้ใหญ่บ้านการปฏิบัติตนต่างๆจึงต้องรักษาภาพลักษณ์ของทางราชการ นอกจากนี้ยังถือว่าได้รับเลือกจากประชาชนในท้องที่ให้ทำหน้าที่เป็นผู้นำของตน ดังนั้นจะต้องปฏิบัติตัวเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับทุกคน เพื่อปฏิบัติตามได้

2) รูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างจริยธรรมของกำนันผู้ใหญ่บ้าน ด้านสังคม ตามหลักท้าว 4 กำนันผู้ใหญ่บ้านจะต้องเคารพต่อกฎหมาย เพราะตนถือว่าเป็นผู้รักษากฎเกณฑ์ ทั้งหลายในการอยู่ร่วมกันในสังคม ตั้งแต่กฎหมายที่ใหญ่ที่สุดของชาติอย่างรัฐธรรมนูญจนถึงกฎหมายของหมู่บ้านต้องทำงานตรงไปตรงมา ปฏิบัติหน้าที่ที่อย่างเป็นธรรมไม่เลือกปฏิบัติ เพื่อสร้างสังคมที่สงบสุข ทุกคนสามารถอยู่ร่วมกันได้ภายใต้กฎหมายเดียวกัน ชื่อสัตย์สุจริต มีจิตสำนึกที่ดีและรับผิดชอบต่อหน้าที่ เพื่อให้เกิดประโยชน์กับตำบล หมู่บ้าน มากที่สุด รวมทั้งให้ความสำคัญกับชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านทุกคน

3) รูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างจริยธรรมของกำนันผู้ใหญ่บ้าน ด้านจิตใจ ตามหลักท้าว 4 อุดมการณ์นักปกครองเป็นสิ่งที่สำคัญที่กำนันผู้ใหญ่บ้านในฐานะของผู้นำจะต้องมี เนื่องจากกำนันผู้ใหญ่บ้านนั้นมีคำตอบแทนน้อย เมื่อเทียบกับภาระหน้าที่ที่ได้รับมา จะต้องเสียสละเวลาส่วนตัวในการปฏิบัติหน้าที่เพื่อแก้ไขปัญหา บำบัดทุกข์ บำรุงสุข ให้กับชาวบ้าน คิดถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว และมีจิตสาธารณะในการช่วยเหลือผู้อื่น มีความสุขเมื่อชาวบ้านมีความสุข หากขาดความมีจิตสาธารณะแล้วก็ไม่สามารถเป็นกำนันผู้ใหญ่บ้านที่ดีได้

4) รูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างจริยธรรมของกำนันผู้ใหญ่บ้าน ด้านปัญญา ตามหลักท้าว 4 กำนันผู้ใหญ่บ้านที่ดีนั้นจะต้องหมั่นหาความรู้ให้กับตนเองอยู่เสมอ หมั่นติดตามข่าวสารของบ้านเมือง เพื่อนำมาปรับใช้ในการพัฒนาพื้นที่ของตน รวมทั้งช่วยสร้างการรับรู้เกี่ยวกับข่าวสารประเด็นสำคัญให้ชาวบ้านได้รับทราบ รู้จักปรับวิธีการทำงานของตนเพื่อให้ได้ผล ประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่มากขึ้น หมั่นเสริมสร้างศักยภาพในการพัฒนาตนเอง และหมู่บ้าน ชุมชน อยู่เสมอ

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาค้นคว้าข้อมูลการวิจัยเรื่อง “การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างจริยธรรมของกำนันผู้ใหญ่บ้าน อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน” สามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

อภิปรายผลวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ระดับการปฏิบัติตามหลักประมวลจริยธรรมของกำนันผู้ใหญ่บ้าน ในพื้นที่อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน ทั้ง 8 ด้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยจะเห็นได้ว่าการปฏิบัติตามหลักประมวลจริยธรรมของกำนันผู้ใหญ่บ้าน เป็นพื้นฐานที่สำคัญในการปฏิบัติหน้าที่ซึ่งกำนันผู้ใหญ่บ้านส่วนใหญ่พึงปฏิบัติโดยพื้นฐานอยู่แล้ว เพราะตำแหน่งกำนันผู้ใหญ่บ้านนั้นจะมาจากการที่บุคคลผู้นั้นเป็นที่ยอมรับของราษฎรในหมู่บ้าน ซึ่งอาจมาจากการเป็นผู้ที่มีความ

กว้างขวาง เป็นที่รู้จัก ในวงกว้าง เป็นผู้ที่ราษฎรให้ความเชื่อมั่นว่าจะสามารถเป็นที่พึ่งพาได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระเชมภูสิต เชมบุญโญ (แทบศรี), (2565). พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อระดับภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมในการปฏิบัติหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่า ด้านความซื่อสัตย์มีค่าเฉลี่ยสูงสุด การนำหลักภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม มาช่วยในการปฏิบัติหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ส่งผลให้การปกครองมีประสิทธิภาพด้านภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมในหมู่บ้านและสร้างภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมในการปฏิบัติหน้าที่ของกำนันผู้ใหญ่บ้านให้ดียิ่งขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ โสฬส บุญโส, (2564). พบว่า ภาวะความเป็นผู้นำของกำนันผู้ใหญ่บ้านตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย โดยภาพรวมอยู่ในระดับมีความเป็นภาวะผู้นำมาก เมื่อพิจารณารายด้านพบว่าด้านนิติธรรม มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ ด้านความคุ้มค่า ด้านความโปร่งใสด้านความรับผิดชอบ ด้านความร่วมมือ ด้านคุณธรรมตามลำดับ นอกจากนี้ บงกชมาศ เอกเอี่ยม, (2557). พบว่า กำนันผู้ใหญ่บ้านยังคงเป็นพนักงานฝ่ายปกครองที่มีความสำคัญ และจำเป็นอยู่ในการบริหารราชการส่วนภูมิภาคและ ท้องถิ่น ซึ่งใกล้ชิดกับประชาชนในพื้นที่มากที่สุด โดยมหน้าที่สำคัญคือการบำบัดทุกข์ บำรุงสุขของประชาชน

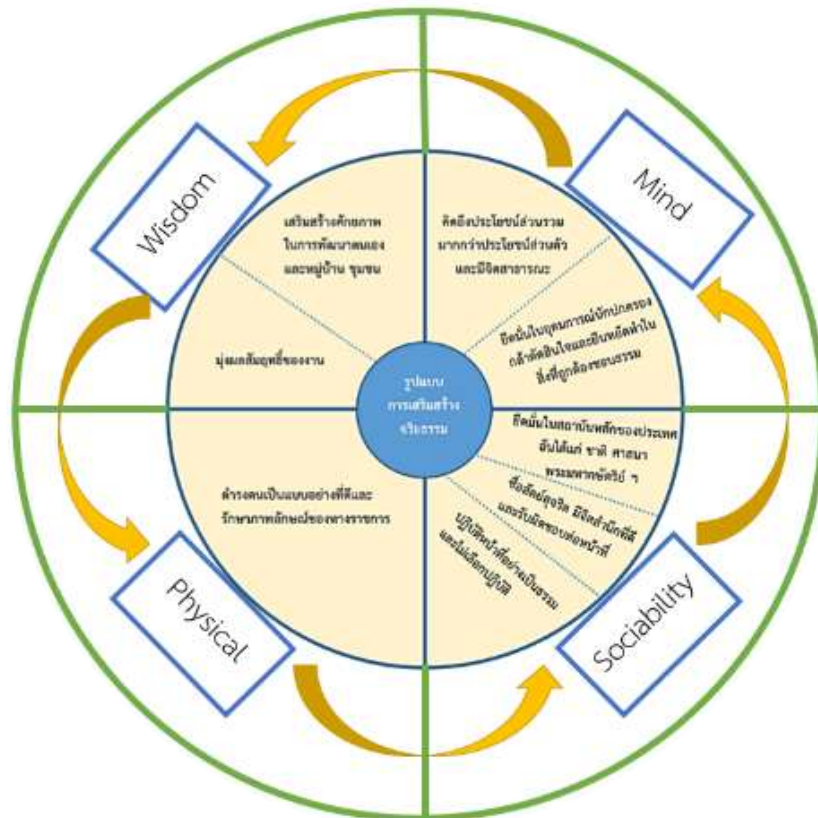
อภิปรายผลวัตถุประสงค์ข้อที่ 2. ความสัมพันธ์ระหว่างหลักภavana 4 กับการปฏิบัติตามหลักประมวลจริยธรรมของกำนันผู้ใหญ่บ้าน ในพื้นที่อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน โดยภาพรวมมีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับ ปานกลาง เนื่องด้วยกำนันผู้ใหญ่บ้านนำหลักภavana 4 ไปสร้างเสริมจริยธรรมให้กับตนเองหรือนำไปบูรณาการร่วมกับการปฏิบัติหน้าที่ จะส่งผลให้กำนันผู้ใหญ่บ้านสามารถพัฒนาจริยธรรมของตนเองได้ดียิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาเทวประภาส วชิรญาณเมธี (มากคล้าย) (2559) พบว่า ภavana 4 คือหลัก พุทธธรรมเพื่อปลูกฝังฝึกลบอบรมให้เกิดคุณสมบัติภายในตน ทั้งด้านกาย ศีล จิต และปัญญา สร้างสรรค์เพื่อให้เกิดความเชี่ยวชาญความเข้าใจในองค์กรและระบบงาน (Organizational Awareness-OA) ของผู้ปฏิบัติงานนอกจากนี้ยังสอดคล้องกับการศึกษารูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนา ของรุ่งโรจน์ ศิริพันธ์ , (2558) พบว่า การพัฒนาภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนานับการพัฒนาทั้ง 4 ด้าน คือการ พัฒนากาย การพัฒนาศีล การพัฒนาจิต การพัฒนาปัญญา และหลักธรรมที่เป็นเครื่องมือในการพัฒนาภาวะผู้นำ

อภิปรายผลวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 รูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรมภavana 4 เพื่อเสริมสร้างจริยธรรมของกำนันผู้ใหญ่บ้าน ในพื้นที่อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน มี 4 รูปแบบดังนี้ 1) การพัฒนาทางกาย คือ การดำรงตนเป็นแบบอย่างที่ดีเหมาะสมกับเป็นผู้นำรักษาภาพลักษณ์ของทาง

ราชการ ปฏิบัติตัวเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับทุกคน ชาวบ้านก็จะเคารพนับถือ 2) การพัฒนาทางสังคม คือ การเคารพกฎระเบียบการอยู่ร่วมกับผู้อื่น มีความซื่อสัตย์สุจริตมีจิตสำนึกที่ดี และรับผิดชอบต่อหน้าที่ 3) การพัฒนาด้านจิตใจ การพัฒนาทางจิตใจ มีคุณธรรมยึดมั่นในอุดมการณ์ของนักปกครอง ปฏิบัติหน้าที่เพื่อแก้ไขปัญหา บำบัดทุกข์ บำรุงสุข ให้กับประชาชน 4) การพัฒนาด้านปัญญา คือ การพัฒนาทางปัญญา หมั่นหาความรู้เพื่อพัฒนาตนเองและหมู่บ้าน ชุมชนโดยรูปแบบดังกล่าวสอดคล้องกับรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตเชิงพุทธบูรณาการพระวิจิตร อิทธิโก (ชัยเจริญวรรณ), (2561)พบว่า รูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตาม 4 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การพัฒนาด้านกาย คือ การมีสุขภาพ ร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรงและสภาพแวดล้อม 2) การพัฒนาด้านศีล คือ การมีวินัยต่อตนเองและการมีประเพณี วัฒนธรรมที่ดีในการนำมาเป็นหลักปฏิบัติ 3) การพัฒนาด้านจิต คือ การสร้างความเจริญให้เกิดขึ้นในจิตใจด้วยการใช้คุณธรรมสากล 4) การพัฒนาด้านปัญญา คือ ความสุข อันเป็นผลที่เกิดจากการพัฒนาทั้งสามขั้น และปัญหาที่เป็นสาเหตุที่จะทำให้เกิดการเข้าใจการพัฒนาคุณภาพอย่างแท้จริง จนนำไปสู่ การสร้างความสุขที่ยั่งยืน สอดคล้องกับงานวิจัยของ กุลธิดา ลีมเจริญ, (2561). พบว่า สามารถบูรณาการได้ 4 มิติการพัฒนา คือ 1) กายภาพ การพัฒนา บุคลิกภาพ เพราะบุคลิกภาพเป็นภาพสะท้อนคุณค่าภายใน โดยใช้ศีลเป็นเครื่องมือในการพัฒนา 2) พฤติภาพ การพัฒนาพฤติกรรม อันเป็นการการพัฒนาศักยภาพในการออกแบบการสื่อสารในองค์กร นอกจากนี้ อนุกุล บุญรักษา, (2554). พบว่า ด้านกายภาพ บางครั้งจะยากต่อการ ควบคุมดูแล จึงควรมีกฎระเบียบที่เคร่งครัด คอยควบคุมดูแล ด้านศีลภาวนา บุคคลใดก็ตาม ถ้ามีการปฏิบัติตน การฝึกฝนพัฒนาด้านพฤติกรรม หรือการฝึกอบรมทางกาย วาจา ซึ่งเป็นคุณประโยชน์ทั้งตนเองและผู้อื่น ด้านจิตตภาวนา บุคลากรที่มีการฝึกฝนพัฒนาด้านจิตใจ หรือการ อบรมจิตใจ มีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะจิตใจเป็นฐานของพฤติกรรม ปัญญา ภาวนา การพัฒนาปัญญาเป็นตัวนำทางและควบคุมพฤติกรรมทั้งหมด

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาวิจัย รูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรมภาวนา 4 เพื่อเสริมสร้างจริยธรรมของกำนันผู้ใหญ่บ้าน อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน ดังกล่าวนั้น ผู้วิจัยได้วิเคราะห์และสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ใหม่ จากการวิจัยได้จนได้เป็นรูปแบบวงล้อแห่งจริยธรรม (Wheel of Ethics Model) มีรายละเอียดดังนี้

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่สังเคราะห์จากการวิจัย

รูปแบบการสร้างจริยธรรมของกำนันผู้ใหญ่บ้าน ในพื้นที่อำเภอท่าวังผา มีความสัมพันธ์กัน ดังนี้

วงกลมชั้นใน คือ สิ่งที่ผู้วิจัยได้ตั้งเป้าประสงค์ไว้เป็นข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัย ชื่อว่า รูปแบบการสร้างจริยธรรมของกำนันผู้ใหญ่บ้าน ในพื้นที่อำเภอท่าวังผา

วงกลมชั้นที่ 2 คือ หลักประมวลจริยธรรมของกำนันผู้ใหญ่บ้าน ได้แก่ 1) ยึดมั่นในสถาบันหลักของประเทศ อันได้แก่ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข 2) ซื่อสัตย์สุจริต มีจิตสำนึกที่ดี และรับผิดชอบต่อหน้าที่ 3) ยึดมั่นในอุดมการณ์นักปกครอง กล่าวคือตั้งใจและยึดมั่นทำในสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรม 4) คิดถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว และมีจิตสาธารณะ 5) มุ่งผลสัมฤทธิ์ของงาน 6) ปฏิบัติหน้าที่อย่างเป็นธรรมและไม่เลือกปฏิบัติ 7) ดำรงตนเป็นแบบอย่างที่ดี และรักษาภาพลักษณ์ของทางราชการ 8) เสริมสร้างศักยภาพในการพัฒนาตนเอง และหมู่บ้าน ชุมชน

วงกลมชั้นที่ 3 รูปแบบวงล้อแห่งจริยธรรม (Wheel of Ethics Model) คือการนำหลักภavana 4 มาบูรณาการกับประมวลจริยธรรมของกำนันผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งประกอบด้วย 1. Physical การพัฒนาทางกาย ดำรงตนเป็นแบบอย่างที่ดีเหมาะสมกับเป็นผู้นำ 2. Sociability การพัฒนาทางสังคม เคารพกฎระเบียบการอยู่ร่วมกับผู้อื่น 3. Mind การพัฒนาทางจิตใจ มีคุณธรรมยึดมั่นในอุดมการณ์ของนักปกครอง 4. Wisdom การพัฒนาทางปัญญา หมั่นหาความรู้เพื่อพัฒนาตนเอง และหมู่บ้าน ชุมชน โดยการพัฒนาทั้ง 4 ด้านนี้ มีลักษณะหมุนเป็นวงรอบเกื้อกูลกันและกัน ไม่สามารถแยกขาดออกจากกันได้ โดยการพัฒนาด้านจริยธรรมเมื่อถูกพัฒนามาจนครบวงรอบแล้ว ก็จะเกิด “ความสุข” ขึ้น เมื่อเกิดความสุขขึ้นแล้ว วงรอบจะหมุนเวียนกลับไปสู่การพัฒนาตนเองอีกครั้ง ในระดับปัจเจกบุคคล คือ ร่างกาย ระดับสังคม ระดับจิตใจ และระดับปัญญา อีกครั้งวนรอบไปโดยไม่รู้จบ เพราะเมื่อเกิด ความสุขขึ้นมาแล้ว ความสุขนั้นเองจะเป็นสาเหตุในการนำไปสู่การพัฒนาในระดับร่างกายอีกครั้ง นั่นคือการมีสุขภาพที่ดี การพัฒนาร่างกายให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น เช่น สุขภาพนำไปสู่ความสบายกาย และ สบายใจ ทำให้เข้าใจ และเห็นแนวทางแห่งการพัฒนาในระดับ ต่อไปอย่างไม่รู้จบ

สรุป และข้อเสนอแนะ

รูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรมภavana 4 กับการเสริมสร้างจริยธรรมของกำนันผู้ใหญ่บ้าน ได้แก่ รูปแบบวงล้อแห่งจริยธรรม (Wheel of Ethics Model) ประกอบด้วย 1) การพัฒนาทางกาย ดำรงตนเป็นแบบอย่างที่ดีเหมาะสมกับเป็นผู้นำ 2) การพัฒนาทางสังคม เคารพกฎระเบียบการอยู่ร่วมกับผู้อื่น 3) Mind การพัฒนาทางจิตใจ มีคุณธรรมยึดมั่นในอุดมการณ์ของนักปกครอง 4) การพัฒนาทางปัญญา หมั่นหาความรู้ เพื่อพัฒนาตนเอง และหมู่บ้าน ชุมชน โดยการพัฒนาทุกด้านนี้ มีลักษณะหมุนเป็นวงรอบเกื้อกูลกันและกัน ไม่สามารถแยกขาดออกจากกันได้ โดยสรุป ถ้าหากกำนันผู้ใหญ่บ้านได้นำหลักภavana ๔ มาบูรณาการกับเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม โดยการรักษาภาพลักษณ์ของทางราชการปฏิบัติตัวเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับทุกคน ชาวบ้านก็จะเคารพนับถือ มีความซื่อสัตย์สุจริต มีจิตสำนึกที่ดี และรับผิดชอบต่อหน้าที่ ทำงานตรงไปตรงมา ปฏิบัติหน้าที่ที่อย่างเป็นธรรมไม่เลือกปฏิบัติ สังคมก็จะสงบสุข ทุกคนสามารถอยู่ร่วมกันได้ ต้องปฏิบัติหน้าที่เพื่อแก้ไขปัญหา บำบัดทุกข์ บำรุงสุข ให้กับชาวบ้าน และหมั่นหาความรู้ พัฒนาตัวเองอยู่เสมอ การปฏิบัติก็จะมีประสิทธิภาพสามารถพัฒนา แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ให้กับหมู่บ้านได้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. กระทรวงมหาดไทย กรมการปกครอง ควรให้ความสำคัญกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมภาวนา 4 ในรูปแบบวงล้อแห่งจริยธรรม (Wheel of Ethics Model) โดยนำมาเป็นส่วนหนึ่งในการกำหนดนโยบายพัฒนาสมรรถนะบุคลากรกำนันผู้ใหญ่บ้าน
2. จังหวัด และอำเภอ ควรนำนโยบาย หลักเกณฑ์ ข้อปฏิบัติต่าง ๆ ประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมภาวนา 4 ไปบังคับใช้ในพื้นที่ของตน
3. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเช่น กระทรวงวัฒนธรรมควรออกนโยบายส่งเสริมส่วนราชการในพื้นที่ในรูปแบบของ “บวร” บ คือ บ้านหรือสถาบันครอบครัว ว คือ วัด หรือ สถาบันศาสนา และ ร คือ สถานที่ที่ให้ความรู้อย่างมีแบบแผน หรือ โรงเรียน ที่ล้วนสามารถช่วยส่งเสริมจริยธรรมได้เป็นอย่างดี

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1. จัดกิจกรรมส่งเสริมกำนันผู้ใหญ่บ้านที่มีการประพฤติตนที่ดีในระดับอำเภอ ยกย่อง ให้เกียรติ มอบโล่หรือประกาศเกียรติคุณ เป็นขวัญกำลังใจให้กำนันผู้ใหญ่บ้าน
2. สนับสนุนการสร้างเครือข่ายคุณธรรมจริยธรรม โดยเปิดโอกาสให้ส่วนราชการ ประชาชน วัด ชุมชน หน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการกำหนดเพื่อร่วมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดเป็นรูปธรรม
3. ส่งเสริมกิจกรรมในวันสำคัญโดยแต่ละตำบลหมู่บ้านให้กำนันผู้ใหญ่บ้านได้นำสมาชิกครอบครัวเข้ามาทำกิจกรรมร่วมกัน หรือเป็นการพบปะสังสรรค์ สร้างความสนิทสนมคุ้นเคย

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ควรศึกษาการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างจริยธรรมของกำนันผู้ใหญ่บ้าน ดานอื่น เช่น สังคหวัตถุ 4 , พรหมวิหาร 4 ,อินธิบาท 4 เป็นต้น
- 2) ควรมีศึกษาวิจัยการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างจริยธรรมของกำนันผู้ใหญ่บ้าน ในพื้นที่อื่นๆ และขยายขอบเขต โดยจะไดกลุ่มประชากรที่หลากหลายกว่า

References

กรมการปกครอง. (2548). *คู่มือปฏิบัติงานเกี่ยวกับกำนันผู้ใหญ่บ้าน*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อสา รักษาตินแดน.

- กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. (2550). *กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน*. กรุงเทพมหานคร : กรมการปกครอง.
- กุลธิดา ลิ่มเจริญ. (2561). “กระบวนการพัฒนาภาวะผู้นำเพื่อสันติภาพเชิงพุทธบูรณาการ”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ชัยอนันต์ สมุทรวณิช. (2527). *ระบบราชการกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับหมู่บ้าน*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บงกชมาศ เอกเอี่ยม. (2547). “กำนัน-ผู้ใหญ่บ้าน: บทบาทและภาวะความเป็นผู้นำกับความคาดหวังของประชาชนที่มีต่อผู้นำชุมชนท้องถิ่นในจังหวัดเชียงใหม่” *การประชุมวิชาการ การพัฒนาชนบทที่ยั่งยืน ครั้งที่ 4 ประจำปี 2557*. “Rethink : Social Development for Sustainability in ASEAN Community”. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ประสิทธิ์ จันรัตน์. (2539). “พุทธธรรมสำหรับนักปกครอง”. *วารสารพุทธจักร*, 50(12) : 3.
- พระมหาเทวประภาส วชิรญาณเมธี (มากคล้าย) (2557). “พุทธบูรณาการเพื่อการพัฒนาสมรรถนะองค์การบริหารส่วนตำบลในการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์*. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- รุ่งโรจน์ ศิริพันธ์ (2558). “รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนา”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. (2562). *พระราชบัญญัติมาตรฐานทางจริยธรรม พ.ศ. 2562*. นนทบุรี : ศูนย์ส่งเสริมจริยธรรม สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. : 9-10
- โสฬส บุญโส. “ภาวะความเป็นผู้นำของกำนันผู้ใหญ่บ้านตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองจังหวัดเลย”. *วารสารสังคมศาสตร์บูรณาการ*. 1(3). 9-16.
- อนุกุล บุญรักษา (2554). “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักภavana 4 ของกองบัญชาการมณฑลทหารบกที่ 31”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.